

УДК 378.13.026 (0722) 373.545-057875

О.М. Гомонюк
м. Хмельницький, Україна**ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН ДО ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ**

Постановка проблеми у загальному вигляді. Аналіз педагогічної практики дозволяє стверджувати, що однією з провідних умов успішної професійної підготовки майбутнього педагога є опора на всебічний розвиток особистості студента. Засобами викладання свого предмету всі викладачі мають вирішувати одне спільне складне соціальне завдання — формувати особистість майбутнього фахівця. Допомогти в цьому педагогу вищої школи може використання інноваційних педагогічних технологій у підготовці та проведенні занять.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми діяльності вищої школи, її спрямованості на підготовку педагогічних кадрів на засадах компетентісно зорієнтованого підходу розглядаються в наукових дослідженнях І. Бега, С. Гончаренка, Р. Гуревича, М. Євтуха, І. Зязюна, В. Кременя, Л. Кондрашової, В. Лозової, Н. Ничкало, О. Савченко, О. Сухомлинської, Н. Селіверстової, О. Падалки, А. Реана, Г. Тарасенко, О. Шестопалюка та ін.

Невирішена раніше частина проблеми. У більшості наукових джерел приділяється значна увага підготовці майбутніх педагогів до роботи з підлітками, проте проблема використання педагогічних технологій у формуванні готовності майбутніх педагогів природничих дисциплін до профілактичної діяльності з підлітками досліджена ще неповністю.

Мета статті. Розкриттю особливостей використання педагогічних технологій, що сприяють формуванню готовності майбутніх педагогів природничих дисциплін до профілактичної роботи з підлітками, присвячена наша стаття.

Виклад основного матеріалу. З метою удосконалення професійного становлення майбутніх педагогів природничих дисциплін ми проаналізували переваги та недоліки

традиційної системи навчання у вищій школі. Нами з'ясовано, що основою традиційної системи навчання, в основному, є пояснювально-ілюстративний та інформаційно-репродуктивний методи навчання, котрі опираються, в основному, на репродуктивне мислення студентів. По-друге, порядок проведення основних видів занять, зокрема таких, як групові, практичні, лабораторні, самостійна робота під керівництвом викладача, як правило, є таким: закріплення теоретичних знань (одержаних на інших видах занять, наприклад, лекціях, семінарах); закріплення практичних навичок (здійснюється у формі розв'язання навчальних і навчально-професійних завдань).

Така побудова заняття у ВНЗ, безперечно, є виправданою та має позитивні сторони. Але в той же час необхідно зазначити, що недоліком побудови подібних занять є їх одноманітність. Ініціативність, самостійність, фантазія, тобто те, в чому проявляється індивідуальність студента, поступово слабшають, а то і зовсім зникають. Окрім того, найбільш сприятливий час для засвоєння інформації на занятті витрачається на закріплення вже відомого матеріалу. Практичні ж навички відпрацьовуються на заняттях вже тоді, коли увага, а, отже, і активність студентів значно знижується.

З метою розвитку готовності майбутніх педагогів природничих наук до профілактичної діяльності з підлітками необхідно використовувати такі педагогічні технології, які б в поєднанні з традиційною системою навчання давали б значний ефект. На нашу думку, позитивно на формування готовності майбутніх педагогів природничих наук до профілактичної діяльності з підлітками впливає поєднання технологій особистісно-орієнтованого навчання, проблемного навчання і моделювання майбутньої професійної діяльності майбутніх педагогів під час їх навчання у ВНЗ.

Для реалізації технологій особистісно-орієнтованого навчання необхідно, щоб викладач був визнаним авторитетом у студентів; процес розвитку особистості майбутнього фахівця став метою педагога, тобто ставлення педагога до студента мало б так званій ототожнюючий характер.

Здійснюючи співпрацю зі студентом, викладачі мають знати його особистісні особливості, інтелектуальні здібності, мати уявлення про спрямованість і т.п. Тому ми ставимо за мету на основі узагальнення і систематизації всієї отриманої інформації про студентів за допомогою різних методичних засобів створити «психологічний портрет» кожного. Ця робота дозволяє викладачам сприяти розвитку пізнавального інтересу студентів і переходу його в професійний, сприяти посиленню переконаності в правильності вибору професії, формувати професійно важливі якості, позитивне ставлення до обраної професії, навчання у ВНЗ.

Також ми використовували такі педагогічні технології, як технологія проблемного навчання та технологія моделювання професійної діяльності в процесі навчання.

Одним із принципів моделювання профілактичної роботи з майбутніми педагогами природничих дисциплін є організація більшості занять в режимі тренінгу спільної дії, в умовах якого їм надається можливість для професійно-особистісної децентрації, нагромадження досвіду розвиваючої гуманістичної взаємодії. Подібні форми групової роботи, що змінюють характер орієнтації її учасників і сприяють розвитку кооперативних умінь, можуть носити як широкий (ділові й організаційно-діяльнісні ігри, «Інформаційний бій», «Година запитань», «Конкурс педагогічної майстерності», «Прес-конференція» і т.п.), так і більш локальний характер (у складі динамічних пар).

Для практичного закріплення гуманістичного стилю педагогічної діяльності надзвичайно продуктивним є цілеспрямоване культивування ціннісних аспектів професійної діяльності педагогів під час відкритих виховних заходів студентів - практикантів. Подібна робота містить у собі:

- 1) підготовчий етап (актуалізація аксіологічних знань у ході занять педагогічного практикуму, соціально-психологічного тренінгу, складання системи «професійних табу (заборон)», власного плану професійно-особистісного самовдосконалення й т.д.);
- 2) основний етап (організація відкритих виховних заходів, діагностика, рефлексія,

корекція ціннісного їхнього змісту досвідченими педагогами, самодіагностика майбутніх педагогів, ведення ними щоденника й т.д.);

3) заключний етап (групова рефлексія за підсумками відкритих виховних заходів, оформлення звіту-самоаналізу, проведення підсумкового семінару, складання системи індивідуальних професійно-особистісних орієнтирів і т.д.).

Саме тому необхідно будувати цілеспрямовану роботу з майбутніми педагогами, виходячи з особливостей професійної діяльності:

- підвищена емоційна напруженість, тривожність через високу ціну професійних помилок, неможливість повторення педагогічної дії, скасування або корекції зробленого невірною професійного кроку;

- відсутність можливості зупинити педагогічний процес, відстрочити його для того, щоб, наприклад, одержати консультацію або додаткову інформацію;

- вимога від педагога миттєвої, професійно точної реакції; значний період прояву остаточних результатів педагогічної діяльності;

- постійна робота в умовах високого рівня невизначеності, велика розбіжність підсумкових результатів при подібних початкових умовах і реалізованих аналогічних технологіях.

Запропоновані нами зміст і технологія професійної діяльності сприяли перегляду системи професійних цінностей у майбутніх педагогів природничих дисциплін. Розкриваючи свої позитивні якості (загальну ерудицію, пізнавальні, вольові якості та ін.), вони переконались у привабливості емоційно комфортної професійної взаємодії й закріпили при цьому новий ціннісний зміст.

Вивчення психолого-педагогічних дисциплін передбачає написання творів — спогадів, котрі складають персональний архів психолого-педагогічного осмислення соціального досвіду. Обговоренню матеріалів персонального архіву можуть присвячуватися окремі заняття, які, як і попередні проводяться з використанням аудіозапису. При його прослуховуванні, через деякий час після первинного обговорення твору, раптом може з'ясуватися, що пройшли раніше «мимо» репліки, насправді цікаві і значні; їх обговорення «тоді» могло б додати нову якість заняттю.

Робота з текстами — спогадами допомагає зрозуміти варіативність особистісних особливостей, реакцій, ситуацій, в які потрапляє дитина, показує різноманіття варіантів розвитку людей, відкритих педагогічній дії і взаємодії, а також допомагає подолати стереотипи сприйняття дітей, враховувати нестандартність конкретних ситуацій, бути готовим до ризику і невдачі, від яких не позбавлений жоден педагог. Обговорення творів допомагає зрозуміти ставлення «дорослого світу» до дітей і дитинства, але це ставлення і є ставленням дорослих до себе. Педагог, що зберігає і уміє актуалізувати в собі дитинство, легше встановлює ефективну взаємодію з дитиною.

Серед нових форм і методів комплексної оцінки навчальних та інших досягнень студентів у логіці компетентнісного підходу займає педагогічна технологія «Портфоліо». Портфоліо в перекладі з італійської означає «папка з документами», «папка фахівця». Тобто, це сучасна технологія, в основу якої покладено метод автентичного оцінювання результатів навчальної та професійної діяльності [5, с. 15].

У студентів створюються «портфоліо», де зберігаються кращі, на їхню думку, контрольні роботи, твори, реферати, курсові роботи, конспекти лекцій, доповіді на семінарах і конференціях, звіти з дослідницької роботи, з практики, комп'ютерні презентації. Така організація роботи посилює мотивацію студентів, сприяє підвищенню інтересу до оволодіння знаннями, покращує самооцінку. Також портфоліо розширює можливості індивідуалізації та диференціації навчання. У процесі консультування та обговорення зі студентами матеріалів, створення та оформлення їх у портфоліо викладач стає порадиником, консультантом. Це сприяє встановленню міжособистісних, довірливих взаємин між студентами і викладачем.

У методичному апараті процесу формування готовності майбутніх педагогів природничих дисциплін до профілактичної роботи з підлітками особливе місце займає технологія

професійного самофутурування (В. Міхеев) — спеціально організований процес візуалізації власних майбутніх можливостей, перенесення картин майбутнього, що передбачаються, в психологічне сьогодення. Це дозволяє зробити вибір варіантів становлення індивідуального образу «Я-професіоналу».

У своїх дослідженнях Ф. Мелджес наполягає на тому, що саме проєктоване (уявне) майбутнє має визначальний вплив на сьогодення [6].

Образи бажаного професійного майбутнього відіграють значну роль у формуванні готовності майбутнього педагога до профілактичної діяльності, в регуляції поведінки з освоєння техніки професійно-особистісного зростання, самозміни.

Дослідження науковців дозволяють виокремити основні принципи техніки професійного самофутурування:

1) включення відомих знань про себе (психофізіологічні особливості, особистісні риси, здібності та ін.) в конструйовану модель бажаного професійного майбутнього, і образ, який візуалізується на її основі (тільки образ майбутнього, обґрунтований у минулому, наділяється спонукальною силою і починає здійснювати вплив на сьогоденний розвиток професійно-педагогічної культури);

2) бажано проєктувати й візуалізувати декілька варіативних моделей можливого професійного майбутнього;

3) необхідно враховувати всі вимоги, що висуває до фахівця той або інший вид професійної діяльності; при візуалізації образу майбутньої професії ці вимоги спеціально актуалізуються, щоб накреслити або обмежити можливий варіант професійної траєкторії;

4) уявне перенесення себе в майбутнє і створення «образу себе як професіонала» здійснюється з опорою на прийоми психотехніки розвитку активної уяви;

5) переважно візуалізувати образ майбутнього себе як професіонала у напрямі від другорядних деталей до істотних, ключових; при візуалізації другорядних деталей відбувається поступове втягування і розкріпачення активної уяви;

6) візуалізація співвіднесених професійного і особистісного (зокрема, сімейного) образів в «життєвій стратегії» [1].

Зміна самооцінки реальних можливостей студент, що відбувалося в результаті поєднання тренінгів і практичної діяльності, забезпечували усвідомлення необхідності таких професійно важливих якостей майбутнього педагога, як впевненість в собі, організованість, відповідальність, дисциплінованість, вимогливість до себе, здатність підпорядкувати інших людей своїй волі та ін.

Орієнтація вищої освіти на самоактуалізацію й самореалізацію внутрішніх резервів професійного становлення зумовлює виникнення нових діалогових технологій. Застосування цієї технології дозволяє максимально інтегрувати творчий потенціал викладачів і студентів для забезпечення поступового професійного становлення майбутнього фахівця на основі свідомого індивідуального вибору конфігурації завдань, складу учасників взаємодії, змісту варіативних завдань, способів і форм їхнього виконання, аспекту аналізу результатів.

Ефективним способом організації практичних занять з предметів психолого-педагогічного циклу є тренінг. Це — форма організації взаємодії, що представляє собою систему спеціальних завдань при використанні активних методів групової й індивідуальної роботи. Зміст тренінгових завдань різноманітний: це не тільки вивчення й застосування інформації про внутрішній світ (свій й навколишній), особистісні прояви, міжособистісні відносини, сучасні вітчизняні і зарубіжні системи та технології професійної діяльності й спілкування, але й залучення соціально-гуманітарного й предметно-спеціального матеріалу для моделювання змістовного наповнення комунікативної взаємодії майбутніх фахівців. На заняттях студенти мають можливість оцінювати й розвивати свої соціально-професійні вміння в процесі засвоєння системи прибудов й еґо-станів у спілкуванні. Для цього їм пропонуються ситуативні тести, завдання на підготовлену комунікацію, рольові ігри, моделювання ситуацій, мікродискусії, мікротренінги та інші методи.

Технології посткомунікативної рефлексії використовуються для ретроспективного аналізу системи спілкування з метою визначення діагностичної основи наступних комунікативних ситуацій. Дякуючи їм, відтворюється цілісність здійсненого акту спілкування, осмислюються отримані результати й устанавлюється міра комунікативного оснащення висунутих завдань, що гарантує актуалізацію мотивів комунікативної поведінки в наступних контактах.

Особливе місце в цій моделі займають технології взаємовідображення, що застосовуються одночасно з кожною вищевказаною групою технологій професійного спілкування, забезпечуючи їхню ефективність. Завдяки їхньому застосуванню у свідомості фахівця й взаємодіючих з ними людей виникають ситуативно-значущі образи суб'єктів спілкування, що сприяють адекватній побудові, сприйняттю й аналізу комунікативної поведінки співрозмовників. Результативність застосування цієї технології в системі професійної підготовки майбутнього педагога виявляється в застосуванні студентом засвоєних способів взаємодії й спілкування в системі ділових й особистісних стосунків з оточуючими, а також в адекватній реалізації стратегії й тактики професійної взаємодії під час педагогічної практики.

Майстерність викладача полягає у творчому підході до конструювання навчальних занять, у постійному прагненні підвищити ефективність навчально-пізнавальної діяльності шляхом новітніх організаційних форм.

Література:

1. Бондаревская Е. В. Ценностные основания личностно ориентированного воспитания [Текст] / Е. В. Бондаревская // Педагогика. — 1995. — № 4. — С. 29-36.
2. Гуревич Р. С. Формування інформаційної культури вчителів: проблеми та перспективи [Текст] / Р. С. Гуревич // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців [Збірник наукових праць]. — Київ — Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2006. — Вип. 9. — С. 34-38.
3. Запорожец В. Н. Формирование готовности студентов педвузов к социально-педагогической деятельности в общеобразовательных учреждениях : дисс... канд. пед. наук: 13.00.08 / Запорожец Валентина Николаевна. — Челябинск, 2001. — 192 с.
4. Інформаційно-комунікаційні технології навчання: термінологічний словник / [авт. — уклад. Кадемія М. Ю.]. — Вінниця: ТОВ: «Ландо ЛТД», 2009. — 258 с.
5. П'ятакова Г. П., Заячківська Н.М. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі Навчально-методичний посібник для студентів та магістрантів вищої школи. — Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. — 55 с.
6. Melges F. T. Time and Inner Future / F. T. Melges // A temporal approach to psychiatric disorders. — N.Y. : Wiley, 1982. — 345 p.

На формування готовності майбутніх педагогів природничих наук до профілактичної діяльності з підлітками позитивно впливає поєднання технологій особистісно-орієнтованого навчання, проблемного навчання і моделювання майбутньої професійної діяльності майбутніх педагогів під час їх навчання у ВНЗ. Серед нових форм і методів комплексної оцінки навчальних та інших досягнень студентів важливе місце займає педагогічна технологія «Портфоліо». Також ефективним способом організації практичних занять з предметів психолого-педагогічного циклу є тренінг.

Розкриттю особливостей використання педагогічних технологій, що сприяють формуванню готовності майбутніх педагогів природничих дисциплін до профілактичної роботи з підлітками, присвячена наша стаття.

Ключові слова: педагогічні технології, майбутні педагоги природничих дисциплін, профілактична робота, підлітки.

На формирование готовности будущих педагогов естественных наук к профилактической деятельности с подростками положительно влияет сочетание технологий личностно-ориентированного обучения, проблемного обучения и моделирования будущей профессиональной деятельности во время их обучения в вузе.

Среди новых форм и методов комплексной оценки учебных и других достижений студентов с позиций компетентностного подхода занимает педагогическая технология «Портфолио». Также эффективным способом организации практических занятий по предметам психолого-педагогического цикла является тренинг.

Раскрытию особенностей использования педагогических технологий, способствующих формированию готовности будущих педагогов естественных дисциплин к профилактической работе с подростками, посвящена наша статья.

Ключевые слова: педагогические технологии, будущие педагоги естественных дисциплин, профилактическая работа, подростки.

The analysis of pedagogical achievements proves that successful professional training has been one of the major conditions for comprehensive development of a student's personality. Forming a prospective specialist personality is the task to be solved by means of academic courses that are taught as components of the academic program for a particular profession. Implementing pedagogical technologies can be a helpful method for a teacher to prepare for a class and conduct it.

The practice of combining such technologies as that of personally oriented studies, problem-solving studies and modeling future professional activity of prospective teachers during their university course has positive influence on forming prospective Science teachers' skills for prevention work with teenagers. The pedagogical technology 'Portfolio' takes an important place among new forms and methods of complex measuring students' educational achievements from the point of view of competence approach.

Training has been one more effective way of organizing practical classes of pedagogics and psychology. It is a system of special tasks used in combination with active methods of group and individual work.

A teacher's proficiency presupposes creative approach to planning his classes and his permanent willingness to enhance educational activity by means of new organizational forms.

The article highlights the specifics of implementing the pedagogical technologies that contribute to forming prospective Science teachers' skills for prevention work with teenagers.

Keywords: pedagogical technologies, prospective Science teachers' skills, prevention work, teenagers.